

Роман
ІВАНЧУК

Мополина заметіль

*Зібрання новел та оповідань
1954—1975 років*

Харків
«ФОЛІО»
2020

БУЗЬКІВ ОГОНЬ

Тонконогі, високі, головки — зірочками, червоні й незапашні, ростуть на мочаруватих левадах квіти.

Це бузьків огонь.

Густо, одна біля одної, як коноплі, — і до самого краю мерехтять розбризканим багрянцем, дрижать від вологого подиху левади, ніби розпечене повітря, ніби міраж.

Не можу ніколи байдуже пройти мимо. З теплим тремтінням у грудях, як на побачення з коханою, іду, зриваю, а далекий спомин тугою і ласкою пестить серце.

Це було давно, ще в сільській школі. Я залишався після уроків мало не щодня. Було боляче. До сліз. Вискакували з класу діти, як сполохані польові коники з трави, сміялись, кричали, не звертали на мене уваги. Тільки маленька Анничка завжди співчутливо всміхалась до мене.

Біленька, синьоока, волосся, як витіпаний льон, гострий носик, щічки — доспілі яблучка. Але я їй не відповідав усмішкою.

...Якось мене знову залишили. За що, не пам'ятаю. Мене повинні були замкнути самого в класі й випустити пізно ввечері. Я не міг звикнути до такої кари. Дивитися крізь вікно на село, слухати голоси, сміх, бачити веселі забави моїх вільних товаришів було нестерпно важко.

Учитель, пам'ятаю, сказав з насмішкою:

— А може, хто залишиться за нього?

Відповіли реготом. Тільки Анничка промовила тихо, не підводячи очей:

— Я лишусь.

І залишилась.

Було дивно: чому?

Я пас свої корови, вона — чужі. Мене батько жалів, скаржився солтисові на вчителя, її не жалів ніхто ніколи. Корів ми пасли разом. Я доглядав дві, вона — вісім штук Бойканюкових. Я палив ватру восени і грівся, вона ж не мала часу через худобу. Я не допомагав їй, не ділився з нею свіжим житнім хлібом.

І все ж вона залишилась.

А одного разу я нарвав букет бузькового огню і йшов додому. Вона зустріла мене і просила дати тільки одну квітку. Коли не дам, моя хата згорить. Так люди кажуть. Простягнула руку, довірливо глянула, не сподіваючись відмови.

— Дай лиш одну, я закосичуся.

З-під полинялої хустини очі питали:

«А мо', не хочеш?»

Я відвернувся.

— Чого тобі треба?

— Нічого...

І все ж вона залишилась!

А тепер я поглянув на неї, тільки якась мережка в моїх очах не дозволила побачити її — голубих. Ми стояли мовчки, поки не стало порожньо в класі, поки не гримнув учитель:

— Ну, чого стоїш?

І за Анничкою скреготнув ключ у дверях.

Мені не хотілося йти додому. Зі школи — на леваду. А там повітря під дотиком чути, вогке, прохолодне, мов джерельна вода. По леваді поважно ходить бузько, клює дзьобом у мочарах, клекає, не боїться мене. Я навіть міг би погладити його по гладкому пір'ї, та немає часу. Бузько шукає жаб, я швидко зриваю бузьків огонь. Вечірні сутінки густо наливаються між гори.

...Анничка ще в школі. Я вертаюся, я мушу її застати, дати їй не одну квітку — цілий букет, мушу щось хороше сказати їй. Біжу, а тепло хлюп та хлюп у грудях.

Але її вже в школі немає.

Я — стежиною через городи до Бойканюкового обійстя, хочу наздогнати, але її немає.

Обережно підходжу під вікно, воно вже світиться, заглядаю — в кутку на ослінчику сидить і плаче Анничка. А Бойканюк, немов виссані недокурки, кидає слово за словом з-під пожовклих вусів:

— Не будеш більше, псяюхо, ходити до тої школи!

Стою хвилину, другу, дзявкає пес. Може вийти господар. В очах у мене пече, як сіль, щось давить у горлі.

Анничка сидить у кутку на ослінчику і плаче.

Вона вже не піде до школи.

А в моїх руках — бузьків огонь. Якщо не розділю букет, згорить у мене хата. Так люди кажуть...

А в Аннички хати немає, їй можна все віддати.

Але вона сидить у кутку на ослінчику і плаче.

Розкидаю букет огнем по стрісі і втікаю. Ой, щоб зайнялась! Але стріха не зайнялась.

На другий день вранці я біг на пасовисько, де Бойканюкова худоба. Стежиною, попри царини, віддалялася маленька постать у полинялій хустці з вузликом у руках. За нею мукала чорноморда Білунка й бігло вслід телятко. Зупинилась, окраєць хліба витягнула, пхнула в мордочку, попестила. І швидко зникла за цариною.

...Де ти тепер, білява, синьоока дівчинко? Я мінаю левади — чи поїздом, чи пішки — а всюди воно, те рожеве марево, багрянець розсипаний по соковитих левадах.

Може, ти знайшла своє щастя і тепер так, як і я, з мрійливою усмішкою на устах згадуєш? Чи загубилась по наймах і на твоїй могилці засіялась наша квітка?

Де ти тепер?

Усміх обої дівчини, погляд незнайомої, інколи молода мати з дитиною примушують мене зупинитись, приглянутись.

Може, це ти?

Тонконогі, високі, головки — зірочками, червоні й незапашні, минаю я, зриваю, кладу на свій столик розкішним букетом, дарую своїй коханій квіти...

Це бузьків огонь.

ДОКТОР БРОВКО

Останні промені осіннього сонця освітлювали почорнілі дахи будівель. Блідли, сковзались і гасли. Осідала на вулицях курява, на площах міста стихав гамір, з гуркотом закривали крамарі вітрини крамниць.

Я поспішав із гімназії до гуртожитку. На повороті перед ратушею наткнувся на людину.

— Прошу пробачення.

Середній на зріст чоловічок, змарнілий, обличчя — у зморшках. Сірі, блискучі, немов скляні, очі глянули поверх насунутих на самий кінчик носа окулярів і розгублено всміхнулись.

— Добрий вечір, пане.

— Доброго здоров'я... — я відступив убік, щоб обминуть його, але чоловічок знову загородив мені дорогу. Правою рукою запихав шматок хліба в рот, лівою зробив жест, немов хотів щось запитати.

Я придивився пильніше до цієї дивної фігури.

Старе зимове пальто, підперезане шнурком, обвислі криси капелюха, черевики, перев'язані телефонним кабелем по під подошву. Під пахвою — туго набитий книгами портфель, звідти виглядав старий словник латинської мови.

— Я дуже радий, пане, що вас бачу, — говорив чоловічок швидко, наче боявся, що я його переб'ю, — ви давно мені подобаєтесь, тільки ніяк не можна було вас зачепити на розмову.

— Чим можу служити?

— Я володію шістьма мовами: латинською, грецькою, — рахував чоловік на пальцях. — І... і... французькою, німецькою, англійською і... і... італійською. Крім того, знаю чеську, сербську, словацьку. Я дуже радо взяв би учня за низьку ціну. За рік-півтора оволодіє чужою мовою. Може, ви мені знайдете кого-небудь?

Я подивився на незнайомого, як на божевільного.

— Ви дозволили собі пожартувати, добродію. Всього найкращого, мені ніколи.

Він поглянув на мене очима, повними докору й образи. Здається, у них тремтіли сльози.

— Прошу прийняти до відома, — підняв окуляри на чоло, — що я доктор філософії. Моя адреса: Петра Скарги, 16. Доктор Бровко. До побачення! — обернувся і пішов. Я стояв спантелечений і дивився вслід нещасній постаті. Раптом з бічної вулички з шумом висипала юрба дітей.

— Доктор Бровко, доктор Бровко! Дзям, дзям, дзям! Бровку, ходзь ту! Гав, гав, гав! — Вони сіпали його за поли старого пальта, тягли, кидали грудками.

Доктор Бровко кинувся тікати, але даремно. Вуличники оточили його з усіх боків. Тоді він глянув навколо безпорадно й заскиглив:

— І чого ви хочете від мене знову?

Збоку стояв поліцай і заходився від сміху.

Я підбіг до нього.

— Наведіть порядок!

— Пан хце биць патроном тего ідіота? Не жичи я тего пану!

Тоді я сам з криком кинувся до дітей, розігнав їх, узяв під руку доктора і повів бічною вуличкою. За рогом він вдячно

глянув на мене, витер з обличчя сльозу й міцно потис мою руку.

— Зайдіть до мене колись, добродію.

— Дякую, зайду.

У самому кінці вулиці Петра Скарги стояв самотній, як сирота, будиночок. Старенький парканець і чотири куцики бузку відділяли його від довгого блоку високих будинків. Полупані стіни, протрухлі східці і старомодний шнурковий дзвінок на дверях.

За цей шнурок я смикав через два дні після пригоди з доктором Бровком.

За дверима хтось бубонів вірші Овідія. Я щиро засміявся з такої передвечірньої молитви, хотів було вже завернути, але цікавість таки перемогла. Смикнув ще раз за шнурок. Почувся кашель, відчинилися двері.

— А-а, моє поважання! Я вірив, що ви прийдете! Прошу, прошу!

Важкий запах плісняви, поту і прокислої їжі вдарив у лице. На столі купа книжок і немита каструля, на вішалці зимове пальто — все, мабуть, добро доктора Бровка.

— Ви самі будете брати в мене лекції?

— Так, з англійської мови.

— Маєте поняття про цю мову?

— Досить незначне.

— Сідайте, почнемо.

Мене вразили педагогічні здібності цього вченого дивака-доктора.

Я швидко опанував ази англійської мови.

Доктор Бровка вперто над чимсь працював. Я завжди заставав його за книгами. На мої запитання він не давав точної відповіді. Говорив про відтінки діалектів епохи вульгарної латини, про новий проект міжнародної фонетичної транскрипції, про мову есперанто, — видно було, що він пише якусь наукову працю.

ЗМІСТ

Кроки до себе, або Від тополиної заметілі до сивих ночей. <i>Микола Ільницький</i>	3
ПРУТ НЕСЕ КРИГУ (1958)	
Бузьків огонь	13
Доктор Бровко	16
Скиба землі. <i>Оповідання</i>	26
По-братерськи. <i>Ескіз</i>	32
Батько	34
Грицьків Новий рік. <i>Образок</i>	37
На порозі	42
Кленовий віночок	49
Злочин	58
Порвана фотокартка	65
Прут несе кригу	68
НЕ РУБАЙТЕ ЯСЕНІВ (1961)	
Не рубайте ясенів	73
Новорічний келих за щастя	91
За конваліями	97
Кому пахне земля	112
Через межу — тільки крок...	121
Під склепінням храму	132
Плями на Сонці	141

Дві легенди	150
Скарб	151
Морське око	151
Рододендри	154

ТОПОЛИНА ЗАМЕТІЛЬ (1965)

Весільна	169
Побий мене!	173
За простибі	177
Помста	181
У дорозі	185
Чужий онук	187
Плюшевий ведмедик	192
Смерть Довбуша	199
Айна	202
Кинджал. <i>Азербайджанська легенда</i>	213
Відплата	224
Мить краси	228
Тополина заметіль	231

ДІМ НА ГОРІ (1969)

Дім на горі	235
Стара хата	241
Юра Фірман	243

СИВІ НОЧІ (1975)

Байкал	251
Сива ніч	262
Дзвін і тиша	267
Сповідь	271
Феномени	274

Тиша	285
Настуня	291
Бузьки на Семеновій хаті	303
Повернення	309

ДОДАТОК

Перший сніг	313
Петрусь. <i>Етюд</i>	318
Морські етюди	322
Рідна чужина	322
Нагорода	324
Важка любов	327
Горобці й альбатроси	331
Примітки. <i>Василь Габор</i>	333